

Dr hab. Anna Fidelus prof. UKSW

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Emilii Zielińskiej

pt. *Śluzą wolności – brakujące ogniwo systemu resocjalizacji byłych więźniów w Polsce na przykładzie Ośrodka Readaptacyjnego „Mateusz”. Perspektywa socjologiczna*
przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Krzysztofa Piątka
na zlecenie Instytutu Socjologii UMK w Toruniu

Zgodnie z treścią art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki rozprawa doktorska przede wszystkim powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedłożona do recenzji praca doktorska zostanie oceniona zgodnie z treścią wskazanego artykułu.

I. Ogólna charakterystyka pracy

Praca doktorska mgr Emilii Zielińskiej pt. *Śluzą wolności – brakujące ogniwo systemu resocjalizacji byłych więźniów w Polsce na przykładzie Ośrodka Readaptacyjnego „Mateusz”. Perspektywa socjologiczna* s. 456 porusza bardzo istotną kwestię, jaką jest sytuacja osób mających za sobą doświadczenie izolacji więziennej. Mimo, iż temat ten w ostatnich latach podejmowany jest często, głównie przez polskich pedagogów, socjologów, psychologów i analizowany jest w różnych ujęciach, to jednak nadal poszukiwane są rozwiązania, które przełożą się na sukces procesu resocjalizacji osadzonych. Rozważania w obszarze rozwoju społecznego człowieka od lat są przedmiotem licznych, interdyscyplinarnych penetracji socjologów, psychologów i pedagogów. Teoretyczne i empiryczne osiągnięcia nie pozwalają jednak na jednoznaczne i definitywne zaprezentowanie czynników przesądzających o sukcesach, bądź niepowodzeniach rozwoju społecznego człowieka. Zmiany jakie zachodzą w świecie, wraz z ich wieloma konsekwencjami, inspirują do opracowywania nowych koncepcji, teorii próbujących uchwycić istotę ludzkiego zachowania z różnych perspektyw. Jedną z nich jest udział człowieka w różnych procesach społecznych, spośród których najczęściej wymienianymi kategoriami są te uwzględniające układ, w którym przebiegają

dążenia jednostek i grup społecznych, i zmiany zachodzące w określonych związkach. W zależności od etapu życia, jego przebiegu i uwarunkowań, funkcjonowanie człowieka można analizować komplementarnie z perspektywy owych procesów. W centrum podjętych rozważań w niniejszym opracowaniu jest proces resocjalizacji osób mających za sobą pobyt w więzieniu. Jego analiza byłaby niepełna i mało przejrzysta bez zwrócenia uwagi na przebieg procesu socjalizacji, resocjalizacji i adaptacji. Zaburzenia pojawiające się w procesie socjalizacji mogą być korygowane w postępowaniu określanym jako resocjalizacja. Proces readaptacji społecznej odnoszony jest do osób, które nie przyswoiły sobie zdolności adaptacyjnych w pierwotnym procesie socjalizacji lub z uwagi na różnorodne okoliczności życiowe – m.in. izolacja więzienna utraciły te predyspozycje. W dysertacji podjęto refleksję wokół procesów, które są istotne dla funkcjonowania osób mających za sobą przeszłość przestępczą i izolacyjną. Są to socjalizacja, resocjalizacja, readaptacja, reintegracja. Dane statystyczne wskazują na niepokojącą tendencję wzrostu liczby recydywistów w polskich zakładach karnych, co niewątpliwie potwierdza konieczność poszukiwania nowych rozwiązań i propozycji, których odbiorcami byłiby zarówno skazani odbywający karę pozbawienia wolności, jak również osoby przebywające już na wolności. Temat recenzowanej pracy wpisuje się więc znacząco w potrzebny obszar badawczy, co stanowi niezwykle walor pracy doktorskiej.

Problem uwarunkowań skuteczności resocjalizacji stanowi przedmiot szczególnego zainteresowania pedagogów resocjalizacyjnych i socjologów, a co za tym idzie wskazywania i podkreślania znaczenia stosowania kar izolacyjnych i ich skutków ubocznych. Jednak efekty aktualnych rozwiązań w tym zakresie nie są jednoznaczne. Istnieje więc potrzeba systematycznych badań w poszczególnych obszarach złożonego procesu resocjalizacji. Analizowana i eksplorowana przez Doktorantkę problematyka ma istotne znaczenie w wielu płaszczyznach, można choćby wymienić: a) zrozumienie mechanizmów kształtujących zachowanie osób przebywających w izolacji, b) poznanie uwarunkowań motywujących skazanych do funkcjonowania zgodnie z obowiązującymi normami moralnymi, prawnymi i społecznymi w środowisku otwartym, czy c) rola i znaczenie rozwiązań w środowisku lokalnym, ich wpływ na efektywność procesu resocjalizacji osób z doświadczeniem więziennym. Uzyskane przez Doktorantkę rezultaty badań, a także poczynione przez nią analizy teoretyczne wydają się mieć szerokie znaczenie zarówno teoretyczne, jak i aplikacyjne. Należy podkreślić, że od lat toczący się dyskurs w zakresie uwarunkowań procesu resocjalizacji osób skazanych pozostaje otwarty. Analizowane są nowe determinanty, poszukiwane są kolejne rozwiązania, które rokują pozytywnie na funkcjonowanie osób przebywających w

izolacji więziennej, a przede wszystkim na wzmocnienie ich prospołecznych postaw po opuszczeniu zakładu karnego.

Warto podkreślić, że problematyka rozważań Doktorantki osadzona jest zarówno w kontekstach socjologicznych, jak również pedagogicznych. Dlatego też podnoszone przez Doktorantkę rozważania i badania już na wstępie należy uznać za bardzo istotne z punktu widzenia resocjalizacyjnego, wpisujące się we współczesne – polskie i światowe tendencje.

II. Ocena struktury i strony formalnej pracy

Struktura rozprawy jest logiczna i uporządkowana rzeczowo w 8 rozdziałach tematycznie i spójnie powiązanych z zasadniczą ideą i celami poznawczymi na 442. stronach jednolitego tekstu (bez bibliografii). Opracowanie wieńczy bogata bibliografia zawierająca ponad 180 pozycji zwartych stanowiących najnowsze publikacje naukowo - badawcze oraz rozpatrująca zmiany doktrynalno-normatywne, akty prawne i netografia.

Część teoretyczna obejmuje cztery rozdziały, w których Autorka kolejno omówiła zagadnienia resocjalizacji, readaptacji i reintegracji społecznej w kontekście różnych nauk. Rozpoczynając od podstawowych uwag terminologicznych w pierwszym rozdziale, poprzez ich perspektywę: socjologiczną (rozdział drugi), filozoficzną, pedagogiczną i psychologiczną (rozdział trzeci). Część teoretyczną dopełnia rozdział czwarty prezentujący polski system penitencjarny i obowiązujące rozwiązania w zakresie pomocy postpenitencjarnej.

Natomiast część empiryczna obejmuje projekt metodologiczny (rozdział V), prezentację uczestniczących w badaniach (rozdział VI), analizę zgromadzonego materiału (rozdział VII) i wnioski z badań (rozdział VIII). Całość pracy zamyka zakończenie i bibliografia. Na podkreślenie zasługuje imponująca liczba pozycji bibliograficznych wykorzystanych w pracy, która stanowi odzwierciedlenie rozległej, interdyscyplinarnej wiedzy Doktorantki w zakresie prezentowanej problematyki.

Oceniając pracę od strony formalnej, należy zaznaczyć, że została ona napisana zgodnie z wymogami naukowymi w obszarze nauk społecznych. Autorka w sposób wyczerpujący i uporządkowany przedstawiła omawiane przez nią zagadnienia a zaprezentowane w poszczególnych rozdziałach treści odpowiadają problematyce ujętej w zawartych tytułach. Sposób przedstawienia treści pozwala śledzić tok wyводу Doktorantki. Praca napisana jest starannym i poprawnym językiem. Zaś używane nazewnictwo i styl określić można mianem klasycznego, ścisłego i precyzyjnego rzemiosła naukowo-badawczego.

III. Dyskurs naukowy nad problematyką rozprawy. Oryginalność rozwiązania problemu naukowego

Recenzowana praca doktorska stanowi istotny wkład w rozwój socjologii i pedagogiki resocjalizacyjnej na temat sytuacji osób z doświadczeniem izolacyjnym. Podjęty przez Doktorantkę problem ma zarówno znaczenie naukowe, jak również aplikacyjne. Ponadto, odniesienie badań do grupy osób mających za sobą okres odbywania kary pozbawienia wolności, pozwala na zaliczenie ich do niezmiernie ważnych, gdyż mimo, iż dotychczas problem ten był już podejmowany to jego złożoność wymaga nieustannych prac zmierzających do jego wyczerpującego rozpoznania. Dlatego też podjęta przez Doktorantkę problematyka wymagała bardzo wnikliwych analiz związanych zarówno ze znajomością współczesnej wiedzy z zakresu socjologii, pedagogiki resocjalizacyjnej, psychologii, filozofii jak i ogromnej determinacji związanej z możliwością dotarcia do osób badanych, co z pewnością nie było łatwe. Owa trudność wynika zarówno z czynników zewnętrznych, jak również specyfiką samych badanych, dla których badania są często zbyt dużym obciążeniem poznawczym. Przeprowadzenie badań w grupie skazanych wymaga znajomości warunków izolacji więziennej, czynników związanych z tym środowiskiem a także z sytuacją w środowisku lokalnym osób z doświadczeniem więziennym. Toteż prowadzenie badań w tym środowisku jest bardzo wymagające. Praca doktorska Pani Emilii Zielińskiej stanowi ważne na gruncie teoretycznym, empirycznym i aplikacyjnym opracowanie dotyczące procesu resocjalizacji, readaptacji, reintegracji społecznej. Doktorantka postawiła wiele pytań, które miały przybliżyć Ją do poznania specyfiki funkcjonowania w środowisku wolnościowym osób z przeszłością izolacyjną.

Zagadnienie, które eksploruje Doktorantka poznawczo i empirycznie należy uznać za oryginalny obszar dociekań naukowych w trzech płaszczyznach:

- 1) Teoretycznej, gdzie Doktorantka dokonała wnikliwej analizy literatury przedmiotu nie tylko w zakresie uwarunkowań procesu resocjalizacji. Oceniając zawartość treściową poszczególnych rozdziałów należy stwierdzić, że najwięcej miejsca poświęciła zagadnieniu resocjalizacji, readaptacji i reintegracji społecznej. Wymienione procesy zostały zaprezentowane zarówno z perspektywy współczesnych teorii socjologicznych, jak również pedagogicznych, psychologicznych i filozoficznych. Doktorantka wnikliwie przeanalizowała pojęcia, wskazała na pozytywne i negatywne czynniki warunkujące omawiane procesy. Szczególnie interesujące są rozważania Autorki

poświęcone funkcjonowaniu osób z doświadczeniem więziennym w kontekście teorii socjologicznych. Trafnie wybrała te teorie, które posłużyły wyjaśnieniu genezy zachowań niezgodnych z prawem, ich czynników, kształtowania tożsamości, a także odnoszą się do instytucjonalnych kontekstów oddziaływań wobec jednostek, które weszły z prawem. Autorka odwołała się do teorii anomii i teorii kontroli społecznej. Wnikliwie prześledziła koncepcje interakcjonistyczne, odnosząc je do uwarunkowań procesu resocjalizacji. Doktorantka bardzo umiejętnie i przede wszystkim merytorycznie połączyła kwestie pedagogiczne i psychologiczne z teoriami socjologicznymi. Punktem wyjścia w podjętym dyskursie był człowiek z doświadczeniem izolacji więziennej. I to jego sytuacja i potrzeby determinowały wybór teorii, które przywołała i wykorzystała Doktorantka w swoim projekcie badawczym. To bardzo ważna umiejętność początkującego naukowca, który już na tym etapie swojej pracy potrafi z namysłem i krytycznie wykorzystać dostępne źródła. W części teoretycznej uwzględniono rozdział poświęcony systemowi penitencjarnemu, w którym Autorka analizuje współczesne realia więzienne, ale z jednoczesnym uwzględnieniem ich następstw dla funkcjonowania osób w warunkach wolnościowych. Jest to bardzo wartościowy i inspirujący materiał. Doktorantka prezentując podstawowe, aktualne rozwiązania systemu penitencjarnego, wskazuje na konkretne ich następstwa wśród byłych więźniów. Przywołując wyniki już przeprowadzonych badań przez polskich pedagogów i socjologów prowadzi krytyczny dyskurs, który uzasadnia potrzebę prowadzenia dalszych badań w zakresie szeroko postrzeganego procesu resocjalizacji, w tym programu badawczego Autorki pracy.

Lektura tej części pracy bez wątpienia wskazuje na rozległą wiedzę Doktorantki w zakresie socjologii i pedagogiki resocjalizacyjnej. To bardzo cenne, że Doktorantka w sposób uporządkowany przedstawiła treści stanowiące obszar jej analiz naukowych, nadając im logiczny ciąg przyjętego wywodu.

2) Empirycznej, w której Doktorantka przedstawiła cele badań: poznawczy i praktyczno-aplikacyjny. I tak, cel poznawczy to „opis i wyjaśnienie procesu resocjalizacji przebiegającego w warunkach Ośrodka Readaptacyjnego „Mateusz” z wykorzystaniem perspektywy socjologicznej” (s. 170). Cel praktyczno-aplikacyjny to: „skonstruowanie propozycji kierunku reform systemu pomocy postpenitencjarnej w Polsce, poprzez wprowadzenie do niego instytucji spełniającej rolę służby wolności, której wzorem mógłby być Ośrodek Readaptacyjny „Mateusz”” (s.170). Doktorantka przedstawiła także problemy badawcze. Główny problem badawczy – W jakim

wymiarze Ośrodek Readaptacyjny „Mateusz” może być wzorem/podstawą do reformowania pomocy postpenitencjarnej w Polsce jako tak zwana służa wolności? (s.171) pozwolił Doktorantce na wyznaczenie następujących problemów szczegółowych:

1. Jak osobiste doświadczenia Opiekuna Ośrodka Readaptacyjnego „Mateusz” odzwierciedlają się w prowadzonej działalności Ośrodka?
2. Jakie uwarunkowania kształtowały proces reintegracji społecznej osób w początkowym okresie po zwolnieniu z jednostek penitencjarnych przed podjęciem kontaktu z Ośrodkiem Readaptacyjnym „Mateusz”?
3. Jak przebiega praca na rzecz resocjalizacji w warunkach tak zwanej służby wolności na przykładzie działalności Ośrodka Readaptacyjnego „Mateusz”?

Do poszczególnych problemów szczegółowych przyporządkowano pytania szczegółowe, których katalog rozszerzano w procesie badawczym. Autorka przybliżyła paradygmatyczne uwarunkowania założeń metodologicznych. Przyjmując w swoim projekcie badawczym paradygmat interpretacyjny wraz z konstruktywistyczną teorią ugruntowaną – co oceniam jako zasadne z perspektywy celu i przedmiotu badań – w podrozdziale 5.2. zabrakło mi jednoznaczności w zaprezentowanym uzasadnieniu. Oczywiście w kolejnych częściach Doktorantka konsekwentnie odwołuje się do przyjętych założeń, jednak dla przejrzystości wyводу lepiej byłoby skonkretyzować swoje wybory w zakresie paradygmatu. Wykorzystaną metodą w realizowanym projekcie badawczym jest *case study*. Autorka rzeczowo argumentuje, że Ośrodek „Mateusz” wraz z jego historią, doświadczeniami założyciela i podopiecznych, sytuacjami społecznymi i procesami, które zachodzą w obrębie jego działalności, jako pojedynczy przypadek jest unikalny i interesujący sam w sobie, co pozwala na spełnienie kryteriów charakterystycznych dla instrumentalnego studium przypadku. Jednocześnie Autorka zauważa, że analiza Ośrodka umożliwi krytyczny ogląd aktualnego systemu resocjalizacji i pomocy osobom opuszczającym jednostki penitencjarne w Polsce. Technikami badań jakościowych wykorzystanymi w realizowanym projekcie badawczym Autorka uczyniła obserwację uczestniczącą, wywiad narracyjny i swobodny.

Autorka dysertacji szczegółowo zaprezentowała proces organizacji i realizacji badań. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka, przed przystąpieniem do opracowania projektu badawczego ponad roku uczestniczyła w życiu Ośrodka w roli wolontariusza. Jest to z pewnością bardzo dobre rozwiązanie, gdyż pozwoliło z jednej strony na nawiązanie

bardzo dobrych relacji z podopiecznymi, zdobycie ich zaufania, zaś z drugiej strony – umożliwiło lepsze poznanie funkcjonowania podopiecznych Ośrodka w różnych sytuacjach, co z pewnością przyczyniło się do poszerzenia wiedzy Doktorantki w podjętym zakresie badawczym. Po etapie przedbadawczym, od 15 września 2018 roku do 15.03. 2020 roku, kolejno prowadzono obserwacje uczestniczące, jawne i ciągłe. Po zrealizowaniu obserwacji przystąpiono do przeprowadzenia wywiadów z podopiecznymi Ośrodka (10 wywiadów), z byłymi mieszkańcami Ośrodka (7 wywiadów), jeden wywiad z Opiekunem Ośrodka, dwa wywiady eksperckie - z ekspertem pedagogiki i funkcjonariuszem służby więziennej.

Dobór respondentów, z którymi przeprowadzono indywidualne wywiady był celowy. Dodatkowymi informacjami, które poddano interpretacji były informacje z Centralnego Zarządu Służby Więziennej wskazujące liczbę zwalnianych więźniów, którzy na wolności trafili do schroniska lub noclegowni dla bezdomnych. Analizie poddano również dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Bydgoszczy i treść siedmiu listów napisanych do Opiekuna Ośrodka „Mateusz” przez osadzonych ubiegających się o przyjęcie do Ośrodka po opuszczeniu zakładu karnego. Wszystkie wywiady zostały nagrane i po ich przeprowadzeniu wykonano transkrypcję narracji. Następnie, zgodnie z regułami metodologii teorii ugruntowanej, po zebraniu materiału przystąpiono do kodowania wstępnego, skoncentrowanego i teoretycznego.

Grupa respondentów (rozdział szósty) została wnikliwie, prawidłowo opisana. Również właściwie przedstawiono i zaprezentowano uzyskane rezultaty badań, grupując je zgodnie z analizowanymi problemami badawczymi (rozdział siódmy). Zastosowana konstrukcja pracy pozwala odbiorcy na porównanie postawionych pytań z uzyskanymi rezultatami badań. Projekt badawczy przeprowadzony przez Doktorantkę uznaję za oryginalny i trudny do przeprowadzenia ze względu na specyfikę badanej grupy. Opracowanie założeń metodologicznych jest poprawne. Doktorantka zastosowała właściwe techniki do badań własnych, co pozwoliło na uzyskanie wyczerpujących informacji w badaniach jakościowych, z uwzględnieniem określonych sfer badawczych. Należy docenić zarówno wysiłek włożony przez Doktorantkę w ich przeprowadzenie oraz wartość uzyskanych rezultatów badań. Wyniki te z pewnością wzbogacą wiedzę socjologiczną i pedagogiczną, pozwalając także na osadzenie jej nie tylko w kontekście wiedzy teoretycznej, ale także praktycznej.

- 2) Aplikacyjnej – Doktorantka w ostatnim – ósmym rozdziale dokonała syntezy uzyskanych wyników badań i zaprezentowała wnioski dla praktyki. Na podstawie zweryfikowanych

szczegółowych problemów badawczych zaprezentowała rozwiązania, które mogą być wykorzystane w praktyce resocjalizacyjnej. Przeprowadzona przez Doktorantkę interpretacja wyników badań i opracowane na jej podstawie wnioski odzwierciedlają rozległą wiedzę i kompetencje badawcze Doktorantki. Podjęła ona dyskusję uzyskanych rezultatów badań w świetle aktualnej literatury przedmiotu z zakresu socjologii i pedagogiki.

Lektura rozprawy doktorskiej nie nasuwa wątpliwości, iż celem zasadniczym było zaprezentowanie uwarunkowań procesu resocjalizacji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na okres życia byłych więźniów w warunkach wolnościowych. Na tle teorii socjologicznych i pedagogicznych, Doktorantka wskazała na szereg istotnych problemów, z którymi zmagają się byli więźniowie.

Należy zaznaczyć, iż w zakresie formułowania o sens prezentowania własnego stanowiska oraz doborze merytorycznej argumentacji, Doktorantka wykazała należyte wnioski oraz potwierdziła, iż posiada potencjał naukowy artykułowania swoich poglądów w sposób logiczny, jasny i spójny. W zakresie konceptualizacji materiału analitycznego Doktorantka wykazała się starannością i obiektywizmem. Właściwie skompletowała materiały wypełnione bogatymi źródłami faktograficznymi i normatywistycznymi. Doktorantka podjęła swobodną próbę rozwiązania istotnych problemów.

IV. Ogólna wiedza Doktorantki w dyscyplinie pedagogika i socjologia

Po zapoznaniu się z recenzowaną pracą, głównie z jej częścią teoretyczną, stwierdzam, że w sposób adekwatny i gruntowny zostały omówione przez Doktorantkę prezentowane w niej zagadnienia. Teoria w zakresie socjologii i pedagogiki resocjalizacyjnej została przedstawiona w sposób kompetentny, z uwzględnieniem aktualnych tendencji w socjologii i pedagogice resocjalizacyjnej, a także prezentacją aktualnych wyników badań w przedstawionym zakresie tematycznym. Bardzo wysoko oceniam zdolności Doktorantki do analizy obszernego i zróżnicowanego materiału teoretycznego i empirycznego, co przekłada się na rzetelne i merytoryczne omówienie eksplorowanej tematyki. Podsumowując, uważam, że Pani mgr Emilia Zielińska wykazała się:

- 1) Znajomością wykorzystywanych w dysertacji teorii i koncepcji, co pozwoliło Jej na analizowanie mechanizmów wyjaśniających omawiane zagadnienia i opracowanie na tej podstawie projektu badawczego,

- 2) Wkładem naukowym w rozwój wiedzy teoretycznej na temat systemu resocjalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem pracy z osobami z doświadczeniem więziennym w środowisku wolnościowym,
- 3) Wskazaniem aplikacyjności przeprowadzonych badań.

V. Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Emilii Zielińskiej stanowi ważny wkład w poszerzenie wiedzy o wielu wątkach w zakresie zastosowania koncepcji naukowych, funkcjonowania osadzonych w zakładach karnych i rozwiązań w zakresie pomocy byłym więźniom funkcjonującym w warunkach wolnościowych. Dysertacja jest nowatorska i może stanowić istotną pomoc w projektowaniu rozwiązań systemowych w zakresie pomocy osobom z doświadczeniem więziennym. Doktorantka zaprezentowała wysokie kompetencje badawcze, zarówno w aspekcie zaprojektowania badań na poziomie konceptualizowania problemu badawczego, jak i jego realizacji empirycznej. Na szczególną uwagę zasługuje wnikliwie dokonywana analiza omawianych zagadnień. Taka umiejętność pozwala Autorce na precyzyjne odniesienie się do eksplorowanych zagadnień zarówno w kontekście uzyskanych rezultatów badań własnych, jak również w kontekście wyników badań otrzymanych przez innych autorów. Umiejętność dokonania wnikliwej oceny otrzymanych wyników własnych badań wskazuje, że Doktorantka jest świadoma szans i zagrożeń badawczych, a także ich praktycznego wykorzystania.

Konkluzja:

Przedstawioną przez Doktorantkę pracę oceniam pozytywnie zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i metodologicznym. Rozprawa odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.), która z mocy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych

ustaw (Dz. U. nr 84, poz.455) - ma zastosowanie do niniejszego przewodu - **i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego**

